

УДК 330.3:661.12(100)

Пирець Н. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*

Pyrets N. M.

*Candidate of Economic Sciences, Associated Professor,
Senior Lecturer of Department of Accounting, Economics
and Human Resources Management of Enterprise
Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСУ ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ХІМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КРИЗИ

MODERN TRENDS IN MERGERS AND ACQUISITIONS PROCESSES ON THE WORLD MARKET OF CHEMICAL PRODUCTS IN THE GLOBAL CRISIS

Анотація. У роботі аналізуються вплив глобальної фінансової кризи на кількісні та якісні характеристики світового ринку хімічної продукції в контексті укладення договорів злиття та поглинання. Розглянуто динаміку угод зі злиття та поглинання у світовій хімічній промисловості за 2009–2014 рр., вивчено їх географію і галузеву структуру. Виявлено специфічні напрямки розвитку процесу злиття та поглинання, які ведуть до структурної перебудови хімічної галузі на міжнародному рівні.

Ключові слова: глобальна фінансова криза, консолідація, злиття та поглинання, ринок хімічної продукції, розвиток.

Вступ та постановка проблеми. Проблеми, пов'язані із закінченням терміну дії патентів, глобальною економічною кризою і ціновою конкуренцією, змушують компанії хімічної галузі займатися реструктуризацією та оптимізацією своїх стратегій розвитку з метою збільшення рентабельності. У такій ситуації популярним підходом стали

злиття і поглинання, оскільки вони дозволяють вийти на нові ринки і створити нові джерела доходів. Окрім того, певною мірою даний підхід допомагає компенсувати виснаження науково-дослідного потенціалу.

Угоди злиттів і поглинань міцно зарекомендували себе в міжнародній практиці як один з ключових інструментів

стратегії форсованого розвитку бізнесу. Основна відмінність останніх угод від попередніх – ще більша глобалізація і ще більші масштаби. Отже, виникає необхідність дослідження сучасного стану ринку злиття та поглинання для визначення оптимального напрямку його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна економічна література містить значний обсяг теоретичних і емпіричних робіт, присвячених аналізу окремих аспектів укладення угод злиття та поглинання. Серед наукових праць, в яких досліджуються теоретичні основи процесів злиття та поглинання, їх сучасні форми, міжнародне конкурентне середовище, аналіз умов та мотиваційних факторів консолідації компаній, а також планування та організація процесів злиття, необхідно виділити дослідження зарубіжних вчених М. Бішопа, П. Гохана, Ф. Крюгера, А. Лажу, М. Марсалеце, Р. Нельсона, Дж. Стиглера, Р. Стилмана, М. Трема, С. Ріда, М. Хебека та багатьох інших. Сучасні тенденції процесів злиття поглинання в контексті інтернаціоналізації та міжнародної економічної інтеграції досліджуються в роботах вітчизняних вчених-економістів В. Андрійчука, О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бураковського, А. Гальчинського, В. Геєця, Б. Губського, М. Дудченка, О. Єтокової, Г. Климка, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, С. Мочерного, О. Мозгового, В. Новицького, Б. Панасюка, Є. Панченка, Ю. Пахомова, А. Поручника, О. Рогача, В. Рокочої, Л. Руденко, М. Рубцова, А. Румянцева, Є. Савельєва, В. Сіденка, С. Сіденко, Н. Татаренко, А. Філіпенка, О. Шниркова, І. Школи та ін.

Разом з тим багато аспектів даної наукової проблеми залишається недостатньо розкритими та обґрунтованими. Злиття та поглинання компаній – це об'єктивна реальність, яку необхідно постійно досліджувати, аналізувати і робити відповідні висновки, що дозволить не повторювати помилки, які неодноразово відбувалися в минулому. Тому потребують подальшого дослідження теоретичні засади процесів злиття та поглинання в глобальному середовищі, виявлення сучасних тенденцій розвитку ринку злиття та поглинання під впливом світової кризи.

Метою даної роботи є дослідження і визначення закономірностей процесу злиття та поглинання компаній на ринку хімічної продукції під впливом світової фінансової кризи для визначення найбільш перспективних напрямків подальшого розвитку.

Результати дослідження. Хімічна промисловість є однією з найважливіших базових галузей сучасної економіки. Її продукція (70 тис. найменувань) широко використовується для виробництва різноманітних споживчих товарів, а також – у значних обсягах – в інших галузях економіки, таких як сільське господарство, обробна промисловість, будівництво та сфера послуг.

Після декількох років успішного бізнесу хімічні компанії агресивно намагаються освоїти сегменти нециклічного зростання. Злиття та поглинання, особливо в секторі

малотоннажних хімічних продуктів спеціального призначення, поступово змінили вигляд виробничого ландшафту в регіонах з високорозвинутою промисловістю.

На сучасному етапі можна виділити основні цілі угод злиття та поглинання в хімічній промисловості:

- розширення частки на світовому ринку хімічної продукції;
- акумулювання ресурсів для розвитку нових напрямків діяльності і реалізації великих проектів;
- придбання нових ринків і ніш для збуту продукції;
- придбання технологій і виробництв продукції спеціального призначення;
- обмін активами для зміни довгострокової стратегії розвитку компанії.

У цілому за останні шість років динаміка угод злиття та поглинання в хімічному секторі повністю відповідала тенденціям у світовій економіці: у період з 2010 по 2011 р., коли спрацював ефект відкладеного попиту і більшість секторів намагалися компенсувати недоотриманий у період економічної кризи 2008 р. вигоду, кількість і обсяг угод перебували на максимальному рівні, але в наступні роки відзначалося зниження. З початку 2013 р. відбувалася висока активність гравців хімічного сектора в глобальному процесі злиття і поглинання, але в другій половині року відзначалося зворотна тенденція.

У 2014 р. знову можна було спостерігати динаміку зростання. Обсяг угод зі злиття і поглинання, оголошених у 2014 р. на ринку хімічної продукції, поставив рекорд і склав 77,8 млрд. дол. (рекорд 2010 р. – 55,6 млрд. дол.) (табл. 1).

Збільшення кількості великих угод (вартістю більше 1 млрд. дол.) у четвертому кварталі 2014 р. тривало, що призвело до 13 придбань загальною сумою понад 52 млрд. дол. (табл. 2). Це значно перевищило результат 2013 р., коли було укладено вісім угод вартістю 13,6 млрд. дол., шість із яких відбулися в четвертому кварталі. Крім того, значна частина цих мега-угод здійснилися в результаті транскордонних угод у хімічних компаніях за рахунок значних інвестицій у зарубіжні ринки.

Згідно зі звітом «Ринок злиттів і поглинань у світовій хімічній промисловості: прогноз на 2015 рік», підготовлений групою з надання послуг промисловим підприємствам компанії Deloitte Touche Tohmatsu Limited's (DTTL) (міжнародної мережі Deloitte), у 2014 р. гравці продовжували переглядати структуру інвестиційних портфелів і шукати вигідні можливості для зростання [1, с. 2]. Більш того, поліпшення фінансового стану компаній, ліквідність боргового ринку і вигідні процентні ставки підвищили інтерес компаній до угод по злиттю і поглинанню.

У 2014 р. обсяг ринку злиттів і поглинань у всіх ключових сегментах хімічної галузі, включаючи сировинні, проміжні та спеціалізовані товари, добрива та

Таблиця 1

Загальна активність укладання угод злиття та поглинання на ринку хімічної продукції [1, с. 1]

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Обсяг, кількість угод	450	579	646	609	537	635
Значення, млрд. дол.	15,6	55,6	55,1	41,8	31,8	77,8

Таблиця 2

Інформація щодо великих угод злиття та поглинання на ринку хімічної продукції вартістю більше 1 млрд. дол. [1, с. 2]

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Обсяг, кількість угод	3	10	11	11	8	13
Значення, млрд. дол.	8,9	39,2	36,7	23,8	13,6	52,6

агрохімікати, крім сектора промислових газів, продовжували збільшуватися (табл. 3). Інша тенденція, що сприяє зростанню активності на ринку злиттів і поглинань в галузі, – зростаюча роль біотехнологій та поновлюваних матеріалів.

Традиційно найбільш рухомим виявився сектор хімічних продуктів загального призначення, на його частку доводиться близько 60% укладених угод. Слід зазначити, що починаючи з 2011 р. активність гравців у даному секторі поступово знижується у зв'язку зі зниженням маржі у виробників названих продуктів. Більш того, частина компаній зайнялася виробництвом продуктів глибших переділів або спеціалізованих секторів. Проте у 2014 р. ситуація різко змінилася, і почалося зростання активності саме в цьому секторі.

Незважаючи на непогану динаміку сектора хімічних продуктів спеціального призначення, у 2013 р. зниження кількості транзакцій не вдалося уникнути і тут. Серед великих угод можна відзначити наступні: американська корпорація Huntsman оголосила про покупку виробника діоксиду титану – компанії Rockwood Holdings Inc. (США); японська Toqay придбала американського виробника вуглецевих волокон Zoltek; німецька Merck KGaA придбала AZ Electronic Materials SA (штаб-квартира у Люксембурзі) [2].

Згідно з дослідженням, відзначимо, що в центрі уваги хімічних компаній у 2013–2014 рр. були три ключові ринку збуту, зміна динаміки і трендів яких впливали на стратегічні плани щодо операцій злиття і поглинання учасників ринку. Серед них – виробники агрохімії, харчових добавок і фармацевтичної продукції і дуже популярних в останні роки продуктів так званої «зеленої» хімії. Розглянемо детальніше причини цих тенденцій.

Такі світові тенденції, як демографічне зростання і збільшення середнього класу в країнах, що розвиваються, а також прагнення до продовольчої безпеки, стимулюють зростання попиту на сільськогосподарські хімікати. При цьому виробники готові і хочуть платити за нові, екологічно не шкідливі засоби захисту від шкідників і бур'янів, які стають усе більш стійкими до традиційних гербіцидів і пестицидів.

Прагнення до раціонального та екологічного природо-користування сприяє зростанню попиту на хімікати біологічного походження, які зачіпають практично всі сфери хімічної галузі, включаючи агрохімікати, полімери, пластифікатори, смоли тощо.

Демографічне зростання і старіння населення, так само як і розширення середнього класу, призводить до все більшої поінформованості споживачів у сфері продуктів харчування і товарів медичного призначення. Крім того, багато урядів з усього світу визнають той факт, що хронічні хвороби і брак здорового населення є значною економічною та соціальною проблемою і призводять до суттєвого збільшення державних витрат. Отже, усе більше міжнародних хімічних компаній концентрують свою діяльність на вирішенні даних проблем. Так, наприклад, компанія DuPont взяла на себе зобов'язання інвестувати 10 млрд. дол. у дослідження і розробки, присвячені продуктам харчування і агрохімікатів, щоб розробити додаткових 4000 нових продуктів до кінця 2020 р. Компанія Royal DSM з цією ж метою недавно придбала компанію Fortitech Inc., BASF – компанію Equateq Ltd. і Pronova BioParma, а FMC Corp. – компанію EPAX [3, с. 2].

Щодо географічної структури світового ринку хімічної продукції в розрізі угод злиття та поглинання, виявлені такі тенденції.

Серед регіонів лідерами у процесі злиття та поглинання залишалися країни Північної Америки та Європи, причому з 2010 р. європейські гравці вивели свій регіон у лідери. За підсумками 2013 р. кількість угод в Європі досягла 187, а у США і Канаді – 168. Однак обидва регіони знизили активність у порівнянні з рівнем 2012 р. Традиційно до трійки лідерів входить і Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР), на частку якого за підсумками 2014 р. припало близько 26% від кількості укладених угод [4, с. 41]. Конкуренція з боку азіатських виробників, і в останні роки – американських, які отримали доступ до досить дешевої сировини для хімічних виробництв – сланцевого газу, змушує європейських гравців активно брати участь у процесі злиття та поглинання. Для хімічного сектора Європи розробка спеціальних продуктів, орієнтація на найбільш високоприбуткові і динамічно роз-

Таблиця 3

Кількість угод злиттів і поглинань за цільовими секторами на світовому ринку хімічної продукції [1, с. 5]

Назва сектору	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Хімія загального призначення	301	356	376	350	340	383
Хімія спеціального призначення	113	145	174	171	132	159
Добрива та агрохімікати	26	64	69	66	43	67
Промислові гази	4	9	12	14	16	15
Диверсифіковані хімічні компанії	6	5	15	8	6	11
Всього	450	579	646	609	537	635

Таблиця 4

Кількість угод злиттів і поглинань на ринку хімічної продукції за країнами [1, с. 7]

Назва країни	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Сполучені Штати Америки (США)	167	165	197	204	160	206
Німеччина	28	37	28	44	37	44
Великобританія	30	35	29	37	27	35
Китай	26	57	50	50	48	70
Японія	14	11	20	15	14	15
Бразилія	3	12	18	23	15	12
Індія	15	17	27	10	20	17
Інші	167	245	277	226	216	236
Всього	450	579	646	609	537	635

винуті сектори залишається єдиним виходом у непростих умовах функціонування. Крім того, для виживання багато хімічних компаній змушені шукати доступ до нових технологій або до нових сировинних складових.

Отже, з 2009 р. активність на ринку угод злиттів і поглинань у США постійно зростала як за кількістю, так і за вартістю, однак у 2013 р. відбулося зниження (табл. 4). Спад активності на початку 2013 р. частково пов'язаний із тим, що багато американських компаній поспішали укласти угоди до кінця 2012 р. напередодні зростання податків на приріст капітальної вартості. Проте у 2014 р. відбулося зростання кількості угод по злиттю і поглинанню – до 206. Це відбулося за рахунок того, що скорочення сировинних і енергетичних витрат у США привернуло увагу іноземних компаній, зацікавлених у придбанні місцевих гравців. Хоча недавнє зміцнення курсу американського долара може знизити їх купівельну спроможність у майбутньому. Останнє падіння цін на нафту також може позначилося на переважному з погляду сировинних витрат положенні активів, що перебувають у США.

Європейська хімічна галузь протягом останніх чотирьох років показує відносно високий рівень активності на ринку угод злиттів і поглинань, що обумовлено прагненням великих гравців поліпшити свою позицію в галузі в умовах зростаючої конкуренції з боку Азії та дешевого сланцевого газу США.

Низький рівень використання позикових коштів і більш низькі процентні ставки стимулюють активність на ринку злиттів і поглинань Європи. Однак досі слабка економіка Євросоюзу призводить до того, що багато компаній великим угодам злиттів і поглинань, які суттєво трансформують діяльність, віддають перевагу невеликим і менш ризикованим злиттям.

Відносно європейських країн відзначимо, що у Великобританії та Німеччині 2014 р. став роком здійснення значної кількості більш дрібних і середніх угод. У Німеччині деякі великі гравці ринку перейшли до використання нової організаційної структури. У Великобританії, яка залишається одним із нечисленних «світлических плям» на економічній карті Європи, поживлення в даній сфері відбулося завдяки подальшому відновленню економіки і більш високому ступеню залученості як приватних інвесторів, так і великих приватних і державних компаній, які прагнуть до розширення.

Активність на ринку угод злиттів і поглинань Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР) протягом останніх трьох років пройшла різні стадії: пік за кількістю угод у 2011 р., спад у 2012 р. і знову підйом у 2013 р.

Найактивнішим і великим гравцем на ринку злиттів і поглинань у галузі хімічної промисловості в АТР залишається Китай. Збільшення числа угод по злиттю і поглинанню відбувається в основному завдяки зростанню інвестицій. Компанії хімічної галузі по всьому світу не відмовляються від тієї вигоди, яку їм надає Китай у вигляді нових технологій і продуктивних лінійок.

Активність на ринку Латинської Америки протягом останніх кількох років перебувала на високому рівні, проте в 2013 р. спостерігалось невелике зниження та переорієнтація угод на менш консолідовані ринки, такі як хімія

спеціального призначення (високий рівень консолідації спостерігається в таких секторах, як хімія загального призначення, добрива та промислові газу). У контексті географії найбільш релевантними ринками в Латинській Америці є Бразилія та Мексика. Останнім часом у даних країнах уклалися найбільші угоди, наприклад, бразильська нафтохімічна компанія Braskem придбала компанію Quattor, що дозволило їй стати найбільшим виробником термопластичних смол у Північній і Південній Америці [3].

Отже, головними факторами, що вплинули на зростання активності укладання угод злиття та поглинання на світовому ринку хімічної продукції в 2014 р., виступили:

- підвищення операційної ефективності;
- фінансовий інжиніринг – зниження суми сплачуваних податків за рахунок переносу головного офісу із однієї країни в іншу;
- необхідність прискорити темпи зростання і поліпшити баланси компаній-покупців, а також упевненість у тому, що макроекономічна обстановка досить стабільна для витрат на мега-угоди.

Серед факторів, які потенційно обмежують діяльність компаній на ринку злиттів і поглинань, можна назвати недавнє зниження цін на нафту і економічну невизначеність. Окрім того, новини економіки, які надходять останнім часом із деяких країн і ключових регіонів, ставлять під сумнів стійкість світової економіки.

Висновок. У 2014 р. активність угод зі злиття та поглинання зростає на світовому ринку хімічної продукції, переломив тенденцію останніх років, коли великі угоди з консолідації маскували слабкість усієї світової економіки. Відзначимо, що зростання угод зі злиттів і поглинань є логічним завершенням стратегії підприємств з початку глобальної фінансової кризи. У географічному розрізі найбільша активність спостерігається у США – крім надлишку ліквідності, там ще й економіка почала показувати ознаки життя, тому інвестори кинулися активно купувати інші компанії.

Аналіз світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної фінансової кризи дозволив виявити специфічні особливості розвитку процесу злиття та поглинання:

1. Швидкість дій і прийняття рішень, упровадження нових, неординарних ідей, динаміка розвитку і агресивність визначають господарський успіх хімічних компаній.
2. Спостерігається тенденція до створення великих компаній, що діють у глобальному масштабі і спеціалізуються на сегментах ринку з високим потенціалом.
3. Продовжується консолідація в секторі середніх компаній, які купують одна одну.
4. Завершується століття монополії синтетичних блокбастерів великих транснаціональних компаній.
5. Майбутнє за вузькоспеціалізованими високотехнологічними, інноваційними хімічними продуктами, які розробляються в тісній співпраці з науковими установами, медичними університетами та маленькими стартап-компаніями.

У цілому можна зробити висновок, що в сучасних умовах угоди злиття та поглинання можуть допомогти компаніям знайти додаткові канали реалізації продукції, вийти на нові неосвоєні ринки, у тому числі й міжнародні. А на рівні світової економіки – це засіб виходу з фінансової кризи.

Список використаних джерел:

1. 2015 Global chemical industry mergers and acquisitions outlook. The momentum continues / Deloitte Touche Tohmatsu Limited's (DTTL). – January 2015. – 16 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ru/Documents/manufacturing/ru_2015_global_chemical_ma_outlook_eng.pdf.
2. Штёр У. Мировой фармацевтический рынок в 2014 году: гонка продолжается / У Штёр [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pharma.net.ua/analytic/analysis/12853-mirovoj-farmaceuticheskij-rynok-v-2014-godu-gonka-prodolzhaetsja>.

3. Атепаева К. Химия-2014: рост рынка слияний и поглощений / К. Атепаева // Нефтегазовая Вертикаль. – 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ngv.ru/upload/medialibrary/c8c/c8cd186623baf017946d75e616cd52fd.pdf>.
4. Ким С. 15000 M&A / С. Ким // The Chemical Journal. – 2014. – Октябрь. – С. 38–42 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tcj.ru/wp-content/uploads/2014/11/2014_10_38-42_150001.pdf.

Аннотация. В работе анализируется влияние глобального финансового кризиса на количественные и качественные характеристики мирового рынка химической продукции в контексте заключения договоров слияния и поглощения. Рассмотрена динамика сделок по слиянию и поглощению в мировой химической промышленности за 2009–2014 гг., изучены их география и отраслевая структура. Выявлены специфические направления развития процесса слияний и поглощений, которые ведут к структурной перестройке химической отрасли на международном уровне.

Ключевые слова: глобальный финансовый кризис, консолидация, слияние и поглощение, рынок химической продукции, развитие.

Summary. This article analyzes the impact of the global financial crisis on the quantitative and qualitative characteristics of the world market of chemical products in the context of making contracts of mergers and acquisitions. Also the dynamics of mergers and acquisitions in the global chemical industry for 2009-2014 was considered, geography and structure were studied. Specific directions of development process of mergers and acquisitions were identified that lead to the restructuring of the chemical industry at the international level.

Key words: global financial crisis, consolidation, mergers and acquisitions, chemical market, development.